

ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОБЛІКУ ДОХОДІВ І ВИТРАТ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Анотація. Розглянуто специфіку обліку доходів і витрат комерційного банку України та наведено рекомендації щодо її вдосконалення. Запропоноване доцільне розширення класифікації доходів і витрат банку за різними ознаками з метою підвищення ефективності управління.

Аннотация. Рассмотрена специфика учета доходов и расходов коммерческого банка Украины и приведены рекомендации по ее усовершенствованию. Предложено целесообразное расширение классификации доходов и расходов банка по различным признакам с целью повышения эффективности управления.

Annotation. The specificity of accounting of income and expenses of the commercial bank of Ukraine is considered and recommendations for its improvement are provided. The expedient expansion of classification of income and expenses of the bank by various characteristics is proposed to improve management efficiency.

Ключові слова: банківська система, комерційний банк, бухгалтерський облік, управлінський облік, доходи, витрати, прибуток.

Сучасний стан розвитку економіки в державі потребує постійної уваги до банківської системи, проведення політики, спрямованої на створення сприятливих умов для її стабільного та ефективного функціонування. Основною ланкою дворівневої банківської системи України є комерційні банки. Метою діяльності комерційного банку є отримання прибутку. Тому дуже важливо правильно та своєчасно відображати облікові операції в банку, зокрема безпомилково вести обліково-аналітичну роботу з відображення доходів банку, своєчасно складати та подавати звітність.

Дослідженню проблем організації та методології управлінського обліку присвячені праці таких видатних вчених та фахівців: Бутинця Ф. Ф., Кіндрацької Л. М. [1], Пушкаря М. С., Ричаківської В. І., Савлука М. І., Нападковської Л. В. [2], Сопка В. В., Чумаченка М. Г., Білухи М. Т., Герасимовича А. М. [3], Гуцайлюк З. В., Зубілевич С. Я., Кирейцева Г. Г., Примостики Л. О., Снігурської Л. П. [4] та ін.

Мета дослідження – розгляд та визначення особливостей відображення в бухгалтерському обліку доходів і витрат банку, удосконалення методики бухгалтерського обліку доходів і витрат банку.

Відповідно до поставленої мети визначено основні завдання, спрямовані на її досягнення:

- розглянути поняття обліку доходів та витрат комерційних банків;
- дослідити принципи обліку доходів комерційних банків;
- дослідити принципи обліку витрат комерційних банків;
- запропонувати методи вдосконалення обліку.

Об'єктом дослідження є доходи і витрати комерційного банку.

Предмет дослідження становить облік доходів та витрат комерційних банків.

У міжнародній практиці бухгалтерського обліку підходи до визначення категорій бухгалтерських доходів і витрат не завжди були однаковими. Досі не існує єдиної думки щодо їх трактування. Останнім часом чітко простежується тенденція до визначення в бухгалтерському обліку економічних доходів, витрат і прибутку. За національними стандартами обліку доходами вважається збільшення економічних вигід протягом звітного періоду у формі припливу або зростання активів, або зменшення зобов'язань, що зумовлюють збільшення капіталу і не є внесками акціонерів [5]. Витратами вважається зменшення економічної вигоди банку у звітному періоді у формі відпливу або використання активів, або виникнення заборгованості, що призводить до зменшення власного капіталу і не є розподіленням між акціонерами [6].

Визнані доходи класифікуються в бухгалтерському обліку за такими групами: дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); інші операційні доходи; фінансові доходи та інші доходи [5].

До складу витрат включаються загальновиробничі витрати; витрати, пов'язані з операційною діяльністю; адміністративні витрати; витрати на збут; інші операційні витрати; прямі матеріальні витрати; витрати, пов'язані з інвестиційною та фінансовою діяльністю [6].

Необхідно розширити прийнятну класифікацію доходів і витрат банку. Нормативними документами НБУ детально опрацьовано базову класифікацію, яку покладено в основу побудови Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. Проте для підвищення ефективності управління класифікувати доходи і витрати важливо також і за іншими ознаками, наприклад, такими, як аналіз динаміки і структури доходів і витрат за укрупненими, а далі – деталізованими групами; факторний аналіз найвпливовіших груп доходів (витрат); "дзеркальний" аналіз; коефіцієнтний аналіз.

Розширяючи класифікацію доходів і витрат за іншими ознаками, треба зберегти відповідність цих класифікацій чинному Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України. Це створить вагомий передумови для організації ефективного управлінського обліку та аналізу. Важливим є питання тлумачення сутності

Внутрішній облік – облік доходів і витрат та калькулювання собівартості банківських продуктів, а також визначення ефективності різних рівнів банківської діяльності.

Управлінський облік – система управління доходами і витратами банку, елементами якої є внутрішній облік, планування, аналіз доходів і витрат, контроль за виконанням планів, підготовка проектів управлінських рішень, розроблення класифікації доходів і витрат та відповідних методик реалізації елементів системи, а також сукупність причинно-наслідкових зв'язків між ними.

В організації управлінського обліку важливо правильно поділяти доходи і витрати банку на прямі та непрямі. Як базову основу обліковування прямих доходів (витрат) необхідно використовувати трансфертне ціноутворення. У процесі розподілу непрямих доходів (витрат) доцільно використовувати елементи операційно-вартісного підходу. З огляду на це у структурі банку слід виокремити центри відповідальності, а саме: центри прибутку, центри послуг і центри підтримки.

Механізм трансфертного ціноутворення визначає такі процедури: перерозподіл комісійних та інших банківських непроцентних доходів і витрат; розрахунок внутрішніх цін на ресурси шляхом формування процентних доходів і витрат, їх розподіл між центрами відповідальності проводиться з урахуванням різних критеріїв. Надзвичайно важливо правильно обрати базу розподілу витрат центрів підтримки та центрів послуг між центрами прибутку. Для цього в багатьох працях пропонується використовувати критерій затраченого робочого часу (на обслуговування конкретного центру прибутку). Для обліку робочого часу передбачаються "Табелі обліку робочого часу", у яких кожний робочий день розписується за годинами, затраченими на роботу за запитом конкретного підрозділу, а за можливості – за кожним клієнтом (табелі заповнюються працівниками конкретного підрозділу) [7].

Проведення різних видів аналізу витрат комерційного банку дозволяє з'ясувати причини зміни витрат, простежувати тенденцію цих змін тощо. Це, у свою чергу, допоможе раціонально управляти витратами банківських установ. Управління витратами є досить об'ємним і складним процесом. Головною метою управління витратами є зменшення рівня витрат комерційного банку, що, зі свого боку, приведе до підвищення рівня прибутку комерційного банку. Також можна зробити прогноз та виявити чинники, які впливають на обсяг витрат комерційного банку.

Достатньо вагомим напрямом зниження витрат комерційних банків зарубіжні фахівці вважають упровадження системи страхування кредитів. Крім того, до складу основних методів оптимізації витрат комерційного банку можна включити: планування витрат; управління тарифною політикою; пряме скорочення витрат; проведення банківського моніторингу та оптимізацію податкової бази шляхом планування.

Подальше вдосконалення методики обліку доходів і витрат можливе шляхом безпосереднього використання основоположних принципів обліку доходів і витрат, а саме: принципів нарахування та відповідності витрат, обачності та ін. [8].

Принцип нарахування є одним з основних принципів, які використовуються під час процедури обліку доходів і витрат за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. Відповідно до нормативної бази бухгалтерський облік на базі нарахування означає, що всі завершені операції реєструються тоді, коли вони мали місце незалежно від часу отримання або сплати грошей, тобто вони враховуються й оцінюються в тому періоді, до якого відноситься момент їх економічного виникнення [1]. Незважаючи на дію методу нарахування, касовий метод не відмінено за умови, що момент отримання доходів (сплати витрат) співпадає з моментом їх економічного виникнення. На противагу цьому, бухгалтерський облік на грошовій основі означає, що всі завершені операції реєструються лише тоді, коли відповідні гроші отримуються або сплачуються.

МСБО 12 "Податки на прибуток" чітко визначає різницю між економічним (обліковим) прибутком і прибутком до оподаткування. Так, обліковий прибуток – це чистий прибуток або збиток до вирахування податкових витрат.

МСБО 12 визначає термін "податкові витрати" ("податковий дохід") як загальну суму, що включається відповідно до поточних податків та відстрочених податків під час визначення чистого прибутку або збитку за певний період. Тому податкові витрати слід розраховувати як суму двох компонентів: поточних податкових витрат і відстрочених податкових витрат [9].

Загальна методика фінансового обліку доходів і витрат банку сформована відповідно до міжнародних та національних стандартів положень бухгалтерського обліку. Прибутковість і ефективність діяльності банків є основними складовими процесу формування фінансово стійкої банківської системи. Дослідження сутності доходів і витрат банківської установи як основних чинників впливу на обсяг отриманого банком прибутку – необхідна умова подальшого вдосконалення системи їх обліку, аналізу й управління. Для вдосконалення методики обліку доходів та витрат комерційних банків необхідно:

1) визначити роль і значення бухгалтерського обліку як функції управління комерційним банком, що постійно зростає, через що важливо й необхідно виділити у сучасній системі бухгалтерського обліку три взаємопов'язані підсистеми фінансового, управлінського обліку, а також обліку з метою оподаткування;

2) вдосконалити організацію управлінського обліку з використанням трансфертного ціноутворення і елементів операційно-вартісного підходу з упровадженням центрів відповідальності для здійснення самого процесу обліку доходів та витрат;

3) на базі основоположних принципів обліку доходів та витрат розширити прийнятну класифікацію доходів та витрат банку за такими ознаками, як факторний аналіз найвпливовіших груп доходів (витрат); "дзеркальний" аналіз; коефіцієнтний аналіз.

Дослідженню цього питання присвячено велику кількість робіт, але все ж це дослідження показує, що облік доходів та витрат комерційних банків України потребує подальшого вдосконалення.

Наук. керієн. Глебова Н. В.

Література: 1. Кіндрацька Л. М. Впровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку в Україні / Л. М. Кіндрацька // Фінанси України. – 2000. – № 1. – С. 29–35. 2. Нападівська Л. В. Управлінський облік : монографія / Л. В. Нападівська. – Дніпропетровськ, 2000. – 450 с. 3. Герасимович А. М. Облік і аудит у банках / А. М. Герасимович. – К. : КНЕУ, 2004. – 536 с. 4. Снігурська Л. П. Методичні підходи до аналізу доходів і витрат банку / Л. П. Снігурська // Економіст. – 2002. – № 12. – С. 61–63. 5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 "Дохід" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>. 6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>. 7. Снігурська Л. П. Облік та аналіз доходів і витрат комерційного банку : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.04 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит / Л. П. Снігурська. – К. : КНЕУ, 2004. – С. 6–9. 8. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України : затв. Постановою Правління НБУ від 18.06.03 №

255 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0583-03>. 9. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 12 "Податки на прибуток" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_012.